

Deák Ernő:

AZ ÖNÁLLÓSODÁS ÚTJÁN
- a nyugati szórványmagyarok jövőjéről -
(Megjelent az Angliai Magyar Tükör 2003 júliusi számában.)

Még a kilencvenes évek közepén is egyes magyarországi „szakértők” – természetesen megbízhatónak tűnő informátorokra hivatkozva – túlméretezték a nyugati magyar szórványok szervezettségét és súlyát. Utóbbi vonatkozásában különböző számadatokra utaltak, különösen az észak-amerikai féltekén élő magyarok esetében, igaz, származás tekintetében hivatalos statisztikai adatok is álltak rendelkezésre. Csak kevesen eszméltek rá, hogy akkortájt jutottak át a nyugati magyarok a delelőn. A hanyatlás inkább Nyugat-Európában volt észlelhető; Észak-Amerikában – a létszámnak betudhatóan – még úgy tűnt, nem nagyon kezdte ki a felmorzsolódás a nagyobb „tömbökben” élőket.

A XXI. század elején minden odafigyelő számára nyilvánvaló, milyen veszélyeztetett helyzetben vannak a szórványban élő magyarok, különösen a nyugati világban. Az okokat keresve sűrítve a következők állapíthatók meg:

A politikailag szerveződött emigráció figyelme évtizedeken át Magyarországra irányult, mellőzve vagy legalábbis elhanyagolva a helyi közösségek kiépítését, folyamatos és szerves tevékenység megszervezését. Ebben a közegben nyilvánvalóan azoknak volt helye, azok szerepének tulajdonítottak kellő fontosságot, akik harcoss magatartást tanúsítottak a kommunizmussal, nevezetesen a Kádár rendszerrel szemben. A saját jövőt szolgáló kezdeményezések is ennek rendelődtek alá, oly annyira, hogy – egyfajta legitimációs felfogás szerint – a nyugati magyar szervezeteknek csak olyan mértékben volt létjogosultságuk, amilyen mértékben aktívan antikommunista jelleget öltöttek. (Ez a besorolás nem kíván elmarasztalás lenni, nem kívánja csorbítani a kétségtelen érdemeket).

Ennek az egyoldalúságnak már a hetvenes évek elejétől megmutatkoztak hátrányai, hiszen a Kádár-rendszer konszolidációja folytán nagyon sokan értelmetlennek és céltalannak tartva a politikai tevékenységet, egyéb híján egyre másra visszahúzódtak a magyar szervezetekből, hiszen jobbára ők sem jöttek rá az „egyéb dolgok” felkarolásának és ápolásának fontosságára. Átmenetileg a romániai magyarság helyzetének drámai rosszabbodása rázta még fel az elsenyedőket, hogy aztán ebbe is belefáradva ismét visszahúzódhassanak magánéletükbe.

A kifáradás küszöbén érte a nyugati magyarokat a szocialista rendszer megszűnte. 1990-re ellenkező előjellel ismét kezdett csatasorba szerveződni vagy legalábbis felélnékölni a politikai emigráció: eltekintve a „nemzetiektől”, akik változatlanul nem hitték a tatárjárás végét, egyre többen kapcsolódtak be magyarországi politikai mozgalmakba, miután különböző ellenzéki csoportosulásokkal már korábban érintkezésbe léptek. A beindult differenciálódással a korábbi politikai ellentétek újakkal cserélődtek fel, olyan értelemben, hogy nem csupán személyek, hanem „baráti körök” is elkülönülten csatlakoztak magyarországi pártokhoz, úgy vélve, most a demokrácia felépítése Magyarországon a legsürgetőbb feladat. Ekkor öltött újabb méreteket a nyugati egyesületi élet hanyatlása: a politikailag tájékozódó személyek mellett az írástudók is egyre másra adták fel őrhelyeiket, gondolván, a harc megharcolása után nem marad más hátra, mint Magyarországon tevékenykedni, publikálni stb.

Még azok az egyesületek is, amik a „társutasoktól” eltérően korábban következetesen elutasították a Magyar Népköztársasággal együttműködés minden válfaját, úgy látták, hogy a nyugati magyar közösségek képtelenek fenntartani „anyaországi” támogatás nélkül intézményes életüket. Ekkor lehettünk a hangyaboly mozgású csatlakozások tanúi,

nevezetesen az MVSZ körül, a korábbival összehasonlítva azzal a különbséggel, hogy a kommunista színezetet nem egy vonatkozásban káros „nemzeti” kitüremkedések váltották fel. A csatlakozók a megváltozott körülmények között most Magyarországtól várták el felkarolásukat, ezért nem egy esetben és vonatkozásban egyénieskedő módon nyugati passzivitásuk ill. visszavonulásuk után Budapesten igyekeztek szert tenni pótcselekvésre, mindazért, amit korábban elhanyagoltak, vagy amitől elestek.

A politikai elkötelezettségtől függetlenül már korábban rá kellett volna döbbedni arra, amit Hanák Tibor fogalmazott meg a nyolcvanas évek elején a Bécsi Naplóban: Élni nekünk kell! Vagyis szerves és életképes közösségek nélkül nincs nyugati magyarság; elszorvad a szellem, amennyiben nincs helyi kreativitás, nyelvünket és kultúránkat kizárólag magyarországi vendégszereplők felléptetésével tartjuk életben. Magyarország a legjobb esetben is a vastűdű szerepét töltheti be, ami gyakorlatilag arra vall, hogy hosszú távon teljes passzivitásra ítéldnek a közösségek, szervezeteik nem életképesek többé. Tehát mihelyt csökken vagy megszűnik a magyarországi támogatás, összeomlik a közösségi élet.

E hosszas fejtegetést úgy lehetne összefoglalni, hogy a múltból okulva, immár megváltozott körülmények között minden eszközzel a nyugati magyar közösségek önállóságának fejlesztésére kell törekedni, ami természetesen nem jelenthet semmiféle befeléfordulást, elszigetelődést. Éppen ellenkezőleg: szellemi-kulturális értelemben úgy kell felfogni létezésünket, hogy nagyobb egész részei vagyunk: a nemzet egy, és ennek tagjaiként hozzá tartozunk. Ebben a gondolatban rejtőzik a szellem megtartó ereje, hiszen eleve feltételezi az egyűvetartozás valamennyi tényezőjét, aminek az egymásért való felelősségvállalás (szolidaritás, szubsziaritás) áll középpontjában. Ebben a „világképben” minden magyar közösségnek megvan a helye és feladata, tehát nem válik öncélúvá az egyesületi élet.

Külön hangsúly helyeződik - minden „nemzeti” ideológiai besorolástól függetlenül - az értékrendszerre, tehát mi az, ami magyar, minőségileg, Ady szavaival: mit ér az ember, ha magyar? Meggyőződése - habár kétségtelen, nem egy vonatkozásban a környezet befolyása döntő mindennapjainkban -, hogy emberi szinten végsőfokon a tudat határozza meg a létet. Nem véletlen, hogy valamennyi diktatúra a tudat elszorvasztására, vagy átfonnálására törekszik. A nyugati magyar közösségekben tehát a magyarságtudat (identitás) kiművelését, a többségi társadalmakkal szembeni kiegyenlítését, egyensúlyba helyezését (kompenzálását) nagyon is szem előtt kell tartani. Környezetünk mindennapos másága előbb utóbb úgyis annyira ránk tapad, hogy végül nem csupán elfogadjuk, hanem magunkévá is tesszük, miközben teljesen háttérbe szorul „eredeti mivoltunk”. Vitán felül áll, hogy eltérő környezetben a többségi társadalommal csak aktív, mindenre reflektáló tudattal tudjuk egyensúlyba hozni és ebben tartani a két (szubjektív én-mi és objektív környezet) tényezőt.

Az egyensúlyban tartás eleve nem jelenthet elszigetelődést, gettósodást, hanem integrálódást, a különböző elemek olyan fajta ötvözödését, amelynek eredményeként magyarságunknak is megvan a meghatározó jellege. Európai méretekben ez gyakorlatilag annyival jár, mint magyarságunk (nyelvünk, kultúránk, történelmünk) helyének meghatározása és aktív vállalása, egyszerűen nem kirekesztő, hanem befogadó és egymást kiegészítő „világkép”, olyan mértékben, hogy egyik nem lehet meg a másik nélkül. A nyugati magyaroknak éppen az kitűntető jegyük és jellegzetességük., hogy földrajzilag és társadalmilag elűtő környezetben jelenítik meg az európaiságot jelentő sokszínűséget, máságot. A kizárólag „nemzetin” túlmenően európai jellegű és rendeltetésű ez a fajta magyarság, mely mintegy Zrínyi Miklós szellemében vallja és vállalja mindazt, amiből keletkezett, majd hosszú évszázadok folyamán lett.

A tömegtársadalmak egyéniséget és személyiséget ölő világában számunkra szellemi otthon és ezáltal megtartó erő is egyben magyarságunk, amit viszont az említett módon kell megtartanunk és ápolnunk. Kétségtelen, konzervatív beállítottságra vall mindez, csakhogy nem ideológiai, pártpolitikai értelemben, hanem a mindennapok szintjén az állandó változások közepette az állandóságra való törekvés jegyében. A magyarság mint érték ilyen értelemben állandóságot jelent.

Az önálló, szerves közösségi élet a szórványban eleve nem zárja ki, sőt éppenséggel szükségessé teszi a kapcsolatok egész hálózatának kiépítését. Ez egyrészt feltételezi az egyesületek, országos szervezetek más országokbeli magyar egyesületekkel együttműködést, kissé nagyképpően „világháló” megteremtését, másrészt az anyaországgali rendezett kapcsolatok ápolását, végeredményben oly módon, hogy minden „rész” ellátja saját feladatát, de egyetemes magyar szinten kölcsönösen kiegészíti egymás feladatkörét, mert részt vállal belőle. Ilyen értelemben az anyaországgali kapcsolatokat is ebben a szellemben kell ápolni, ugyanakkor Magyarország részéről ez nem jelenthet gyámkodást, netán pártpolitikai szempontok érvényesítését, hiszen csakis az önálló, kellő szellemi és anyagi tartalékokkal rendelkező szórványok képesek saját létfenntartásuk biztosítása mellett arra, hogy egymással törődve másokon is segítsenek.

Bármennyire elméletinek tűnik is a fentebbi okfejtés, az alapfogalmak és irányelvek tisztázása nélkül valamennyien a tájékozatlanság ködében tapogatózunk. Helyünk meghatározása, helyzetünk tisztázása és rendeltetésünk helyes betájolása révén aztán a folyamatos igények és érdekek alakítják majd ki a gyakorlati teendőket. A rendszeres kapcsolattartás technikai „üzemeltetése”, nyugati magyar „közvélemény” kialakítása mind olyan kérdés, amelynek megoldását ill. lebonyolítását természetesen a mindennapi körülményeknek ill. követelményeknek megfelelően kell „igazítani”. A kapcsolatok nyilvánvalóan nagyon széles mezőnyt ölelnek fel a levelezéstől az internet hálózatig. Ide tartozik a rendszeres magyar találkozók, tanácskozások megszervezése és kivitelzése, bizonyos esetekben nagyobb akciók előkészítése és egybehangolása, egységes lebonyolítása, hiszen csupán így van esély arra, hogy kellő súllyal tudjuk a világ előtt feltárni és képviselni érdekeinket.

Jövők mindazonáltal biológiai téren leginkább veszélyeztetett. A második harmadik generációk nagymérvű beolvadása végzetesen érinti a szórványokat. Éppen ezért a legnagyobb gond marad a magyar nyelvű oktatáshálózat kiépítése, nem utolsósorban a lelkes és pedagógus utánpótlás biztosítása. Ezen a téren csakis Magyarországról lehetséges megfelelő „szellemi erők” befektetése, amik akár szerződéses alapon bizonyos ideig látnák el feladatkörüket, hogy aztán másoknak adják át helyüket. Fontos lenne ennek intézményszerű működtetése olyan szinten, hogy az illetők bizonyos mértékig ellátnák a helyi titkári teendőket is, nem feledkezve meg a helyi utánpótlás kiépítéséről és bevonásáról, nevezetesen az általuk nevelt fiatalok közül.

Külön kérdést képez az anyagi természetű dolgok előteremtése, ami bizonyos vonatkozásban ismét csak a „vastüdőt” juttatja eszembe. Nagyon sarkosan úgy fogalmazható meg ez: a nyugati szórványmagyarságnak éltetően szüksége van a magyarországi szellemi javak behozatalára, ellenben - és ez szintén az önállóság, életképesség „hatáskörébe” utal - az anyagi javakat, a pénzt saját magának kell előteremtenie, hiszen éppen ezáltal bizonyítja élniakarását. Bármennyire kijózanítóan hat is, de rossz befektetés minden olyan pénzbeli támogatás Magyarországról, amelyet szinte kizárólagossági szinten vesznek igénybe nyugati magyar szervezetek. Mindenütt megmutatkozik ennek visszaütője: mihelyt elmaradnak a magyarországi segélyek, nyomban összeomlanak a saját anyagi háttérrel nem rendelkező közösségek. Ez még a

Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar kisebbségek esetében is megmutatkozik. Elég sok, köztük jómódú magyar él Nyugaton, az ő megnyerésük is cél legyen tehát: meggyőzni őket arról, hogy helyi csoportok, országos szervezetek támogatása olyan befektetés, ami végsőfokon az egyetemes magyarság érdekeit szolgálja.

Egy biztos: minél kisebb és minél elszigeteltebben él egy-egy közösség, annál közvetlenebb a felszívódás veszélye. A globalizáció világában csakis világhálószerű kapcsolatteremtéssel, szervezethez lehet ezt elkerülni. Egészen természetes ezért, mi több, szükségszerű, hogy az egyes helyi csoportosulásokat legalább országos szervezetek fogják egybe, ezek pedig kontinentális szinten szerveződjenek és működjenek együtt. Végül is szervezett közösségi élet nélkül nem képzelhető el a magyarság, az egyéneknek tehát közösségeket kell alkotniuk, az egyes közösségeket pedig lépcsőzetesen legalább kontinentális szinten szellemi közösséggé fejleszteni, amire éppen manapság meglennének a technikai eszközök.